

עלי וקפחני ולקח ממני כל מה שהיה לי. שטיח זה שהחזיר לי אתמול, מעיד עליו: כל מי שהיה שם, קראו עליו: אוי לו לזה שנעשה סנגורו – קטגורו; – כך אדם לוקח לולב גזול לזכות בו, ואם היה גזול הלולב צוחק לפני הקב"ה ואומר: גזול אני, חמוס אני! ומלאכי השרת אומרים: אוי לו לזה שנעשה סנגורו – קטגורו! (ויקרא רבה ל).

עוד בענין זה מספר הרוקח (רב): דוד המלך רומז בספר התהלים על ארבעת המינים שבחג שלא יהא בהם שמץ של גזל. כיצד? מאה שבעים וששה פסוקים אמר דוד המלך בפרק 'אשר תמימי דרך' (פרק קיט בתהלים), וכולם של חמש תבות או שש תבות או יותר, חוץ מארבעה פסוקים בלבד שיש בכל אחד מהם רק ארבע תבות בלבד. וארבעה פסוקים אלה רומזים על ארבעת המינים שבחג, ואלה הם:

בפקודיך אשיחה (תורה) ואביטה ארחתיך (מעשים טובים) – רמז לאתרוג.

ואשתעשע במצותיך אשר אהבתי (מעשים טובים) – רמז להדסים.

סעפים שנאתי ותורתך אהבתי (תורה) – רמז ללולב.

קראתיך הושיעני ואשמרה עדתיך (אין תורה ואין מעשים טובים רק תפילה, ואשמרה – לעתיד) – רמז לערבה;

והנה ראה אף אדה; כל אותיות של אל"ף בי"ת נמצאים בפסוקים אלה חוץ מן האותיות גימ"ל זי"ן למ"ד. כלומר אותיות גזל. ללמדך שבמקום שיש גזל אין ארבעת המינים שבחג, ובמקום שיש ארבעת המינים אין גזל (הועתק מספר התודעה).

עוד ברמזי לולב הגזול – ע' בספר מי השלוח ח"ב לקוטי הש"ס.

דף לא

'הני מילי בגו שבעה אבל לבתר שבעה הדר בעיניה'. פירש הריטב"א 'לאחר החג' – שלא קבל עליו בבית דין עד לאחר החג, או שרוצה להמתין עד מוצאי החג, או שלא נתכוין הלה לגזול עד מוצאי החג, אבל בלאו הכי אעפ"י שלא פרעו עד שעבר החג – כבר קנאו, ודמים בלבד הוא שחייב. יש רצו לפרש לפי זה מעשה דרב נחמן דלעיל שלא השגיח באותה סבתא, כי חפץ בטובתה, שיוחזרו אליה העצים עצמם ולא דמיהם, לכן כשבאה בתוך החג לתבוע העצים השתמט ממנה כדי לדחות תביעתה עד לאחר החג ואז יוחזרו לה, ולא רצה לישב בדין ולשאת ולתת עמה, כי אז היתה מפסידה את עצמה (עפ"י מועדים וזמנים ח"ו טו בשם זקנו הגרש"ז פינס).

הריטב"א עצמו לא פירש כן המעשה. ונראה לכאורה שקשה לפרש כנ"ל כי אם הדין היא להחזיר העצים לאחר שבעה, הרי יוברר למפרע שישבו בסוכה גזולה, אם לא שנאמר בדוחק שכיון שבידו היה להחזיר דמים ואז העצים שלו מתקנ"ה, גם עתה שמחזיר העצים לאחר החג קנאם למשך החג.

וכן מובא בבאור הלכה (תרל"ג, ד"ה יצא) שאם אומר לנגזל שישב לו העצים לאחר החג – מסתבר שלא יצא שהרי עתה משתמש בהם בגזילה, ורק כשמשאיר העצים וחפץ לשלם דמיו תקנו חכמים להפקיע איסור גזילה ממנו.

עוד על מעשה זה – ע' בשו"ת דובב מישרים ח"ב סו"י ו.

'דרבנן סברי מקשינן לולב לאתרוג... ור' יהודה סבר לא מקשינן'. מה שכתב רש"י שלא ניתן לדרוש

מעצמו מכל י"ג מדות שהתורה נדרשת בהן אלא קל וחומר, פירש החזון-איש (באגרותיו ח"ג נח) שכל שאר המידות מלבד 'קל וחומר' אינם בגדר הכרח ולא נאמרים בעצמם בהחלט אלא בשיקול הדעת, אם כוונת התורה כאן להקיש הדברים ואם ללמוד זה מזה, או אם כוונתם ל'כלל ופרט'. 'וחלילה (לומר) שאין אדם רשאי ללמוד במה-הצד ובכלל-ופרט ודבר-שהיה-בכלל, וזה נסתר מכל הש"ס'.

התוס' אכן תמהו 'תימה גדולה' לפי הבנת דברי רש"י כפשטותם. וכן פשט דברי רש"י במנחות פב: ואילו מרש"י בגטין מא: (ד"ה דכו"ע) משמע שאדם דן הקש מעצמו. ולפי האמור אתי שפיר. ועוד י"ל שבמקום שיש הוכחה מלשון הכתובים או הפנאה, ניתן לדרוש אף ללא קבלה מרבו. ע' בזה ביוסף דעת זכאים נה.

ויש מפרשים שרש"י לא כתב כן אלא אליבא דרבי יהודה. ע"ע במצוין ביוסף דעת מנחות פב:

(ע"ב) 'תנן הירוק ככרתי רבי מאיר מכשיר ורבי יהודה פוסל. לאו משום דבעי הדר. לא, משום דלא גמר פירא'. לדעת הב"ח (תרמח), הירוק פסול עד שיחזור כולו למראה אחר. כן נקט בפשט דברי התוס' והרא"ש כאן 'ואותם אתרוגים הבאים לפנינו ירוקים ככרתי כשרים אפילו לר' יהודה כשחוזרים למראה שאר אתרוגים'. ומפרש 'כשחוזרים' – לאחר שחזרו [ההידוש הוא שאפילו נקטף כשהוא ירוק והיה עולה על הדעת לומר שלא נגמר הפרי גם אם עתה יצהיב]. ועוד נימק, שכל עוד לא חזר למראהו יש לפסלו משום חסרון 'הדר', שהרי בתחילה סברו בגמרא שפסול מטעם זה, ודחו לרבי יהודה שאינו מצריך 'הדר' פסולו מטעם אחר, אבל לדין נשאר הדבר כפי ההנחה הראשונה שהירוק פסול מטעם חסרון הדר (וע' גם בר"ן להלן לה. וכן דעת משכנות יעקב קכו).

ואולם הט"ז והמגן-אברהם חולקים וסוברים שאין בזה פסול 'הדר' כלל רק שאינו גמר פרי, שהרי דין 'הדר' מסרו הכתוב לחכמים, ולפי המסקנא לא מצינו שחכמים קבעו שהירוק ככרתי אינו בכלל 'הדר'. [וגם הלא מכך שרבי מאיר מכשיר מוכח שאין בו חסרון ב'הדר', וכיון שרבי יהודה שפוסל זהו מטעם אחר, מנין לנו לחדש דעה נוספת הסוברת שיש בזה פסול 'הדר'. עפ"י אבני נזר תפב, א]. והסכימו לדינא שכשר כל שעתידי לחזור למראה אחר. ומכל מקום אין ליקח אתרוג ירוק ככרתי אם לא התחיל להצהיב, כי שמה איננו בקיאים לדעת אם סופו לחזור למראה האחר, אבל אם התחיל קצת לחזור למראהו – כשר. וכן פסק במשנה ברורה (תרמח סקס"ה).

וכתב הגרש"ז אויערבך זצ"ל שלכתחילה יש להדר שיהא האתרוג צהוב ולא ירוק, לחוש לדעת המצריכים שיחזור למראה האתרוג לגמרי (הליכות שלמה סוכות י, כג).

ומובא בהל"ש שהיה הגרש"ז א נוהג להצהיבו ע"י נתינתו בתפוחים עד שישוב למראה צהוב, אבל לא דקדק שלא יהא בו גוון ירוק כלל אלא שיהא עיקרו צהוב. וכן הקפיד הגר"ק זצ"ל על האתרוג שלא יהא ירוק – מובא בתולדות יעקב עמ' שי. ולכל הדעות המראה המהודר והיפה של האתרוג הוא צהוב, כמו שכתב בספר מור וקציעה (תרמח). ובמשכנות יעקב (קכו) כתב עפ"י תיקוני זוהר שצבעו נוטה לאודם כעין זהב.

כנידון זה יש לברר לענין אתרוג הקטן מכביצה, שלפי דעת הט"ז והמגן-אברהם הנ"ל נראה שאין בזה חסרון 'הדר' אלא חסרון בגמר הפרי. ולפי זה יצא לכאורה שאתרוג שהיה גדול כשיעור ונצטמק לפחות מכביצה יש להכשירו שהרי נגמר הפרי. אלא שנסתפקו אחרונים לפסלו מטעמים שונים; שמה הואיל ובתחילת גידולו יש בו 'כביצה' – אין זה דרך גידולו (ע' אבני נזר תפב); או אולי אין ניכרת לקיחתו בשיעור קטן (ע' פרי מגדים תרמח – לגבי פחות מאגוז). ובנשמת אדם קנו, כתב שפחות משיעור אינו 'הדר'. וע"ע בשו"ת דובב מישרים ח"ג עו, א; בכורי יעקב ובאור הלכה סוס"י תרמח.

וכבר כתב בעל תרומת הדשן (פסקים וכתבים סוס"י נב, הובא במגן אברהם תרמט סקס"ז) שאתרוג שנצטמק מכשיעור פסול [אלא ששם מדובר באתרוג שאינו שלם, ושמה שלם שנצטמק כשר. ע' אבנ"ז שם].

*

'אין ליהודי להתיימש משום דבר, בין בעניני הגוף כמו שאמרו (ברכות י סע"א) אפילו חרב חדה על צוארו אל ימנע מהרחמים, בין בעניני הנפש אפילו נשתקע למקום שנתשקע וחטא בדבר שאמרו ז"ל (זוה"ק ח"א ריט): שאין תשובה מועלת ח"ו או שתשובתו קשה, או שרואה עצמו משתקע והולך בענייני עולם הזה, אל יתיימש בעצמו לומר שלא יוכל לפרוש עוד, כי אין יאוש כלל אצל איש יהודי, והש"י יכול לעזור בכל ענין.

וכל בנין אומה הישראלית היה אחר היאוש הגמור דאברהם ושרה זקנים ומי מלל לאברהם הניקה וגו', שלא עלה על דעת אדם עוד להאמין זה, ואפילו אחר הבטחת המלאך ושרה הצדקת ידעה והאמינה דהש"י כל יכול ועכ"ז צחקה בקרבה, שהיה רחוק אצלה להאמין זה בידעה זקנת אברהם דטוחן ואינו פולט, כמו שאמרו (בב"ר מח). וכן זקנתה, ואם היה רצון הש"י לפקדם היה פוקדם מקודם, דלמעט בנס עדיף ולא עביד ניסא במקום שאין צריך, אבל באמת מאת ד' היתה זאת שיהיה בנין האומה דוקא אחר היאוש הגמור שלא האמין שום אדם ואפילו שרה שתפקד עוד – כי זה כל האדם הישראלי להאמין שאין להתיימש כלל דלעולם הש"י יכול לעזור והיפלא מד' דבר, ואין לחקור בחקירות למה עשה ד' ככה. וכן הישועה דלעתיד נאמר (ישעי' נג) מי האמין לְשִׁמְעָתֵנוּ וגו'. וכן אמרו (סנהדרין צו סע"א) דאין בן דוד בא עד שיתיימשו מן הגאולה. ועל כן אמר (ישעי' נא) הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם, דגם התחלת בניכם היה כן אחר היאוש.

ושוב מצאתי בתנחומא (פ' וירא) על פסוק 'וד' פקד' דבר זה ע"ש ואהניין.

ואברהם אבינו ע"ה ראש האומה הוא שפתח דבר זה שלא להתיימש משום דבר כשנשבה לוט וכבר נתיימשו כולם מלהציל, דעל כן אמר מלך סדום הרכוש קח לך – דכבר נתיימש בידי המלכים וקנייה אח"כ אברהם אבינו בשינוי רשות. ואברהם אבינו אזר עצמו עם שי"ח ילידי ביתו לרדוף אחר ד' מלכים. ובנדרים (לב סע"א) דהוא בגימטריא אליעזר, ומשמעות השם מפורש בתורה אצל משה רבינו ע"ה כי אלקי אבי בעזרי ויצלני וגו' שכבר היתה חרב פרעה על צוארו והש"י יכול לעזור גם אחר היאוש שאין להתיימש משום דבר. וזהו רמז מספר שי"ח בגימטריא יאוש עם הכולל, היינו שמספר זה הוא המוציא מידי יאוש, ומורה שהש"י עוזר מכל דבר שהאדם חושב להתיימש.

ונראה לי דזה דברי ההיא סבתא אתתא דהוה לאביה שי"ח עבדי כו' ע"ש, היינו דחשבה אולי סוברים כרבי שמעון (ב"ק קיד). דסתם גזילה יאוש בעלים, ובפרט עבדי ריש גלותא דתקיפי ואלימי ומי ידון עם שהתקיף, ואצל רב נחמן ורבנן שעמו הוי שינוי רשות ולפיכך לא השגחו בה, על כן אמרה דהוה לאביה כו' שהיא מזרע אברהם שהתאזר עם שי"ח עבדיו לעורר דבר זה שאין יאוש כלל, ולמה לא ישגחו בה להאמין לה שלא נתיימשה כלל כי גם היא מזרע אברהם אבינו בוטחת בהש"י כמוהו ויודעת שהש"י יכול לעזור נגד הכל, והיה לו לחוש לדבריה ושלא לישב בסוכה הגזולה' (מתוך דברי סופרים לר"צ הכהן, טז).

דף לב

'דעביד כהימנך'. נחלקו הראשונים בפירושו; האם מדובר על שדרה מופצלת הנראית כשתים (רש"י) או על פירוד עלי התימות, שנתרחקו עד שנראים כשתים (עפ"י הערוך והרמב"ם). יש מפרשים, דוקא ברוב